

Присташ Л. Т.

Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права,
кандидат юридичних наук, доцент

Юридичне оформлення анексії Буковини Румунією

Дослідження правової основи анексії Буковини Румунією є актуальним з огляду на посилення сепаратистських тенденцій як в світі, так і в Україні. Наукові дослідження проблем, пов'язаних з захопленням території одних держав іншими державами, сприятимуть ефективнішому розвитку їх національної політики, зокрема в Україні та Румунії, а також удосконаленню українсько-румунських відносин.

Після захоплення у 1918 р. території всієї Буковини Румунією постало питання про легітимізацію встановлення тут румунської влади. Румунська національна рада 28 листопада 1918 р. скликала у Чернівцях Генеральний конгрес Буковини, до участі в якому були запрошені представники всіх національностей краю, однак представники української та єврейської громад відмовилися від участі [5, с. 405] .

Основним питанням на конгресі було узаконення приєднання Буковини до Румунії. Підсумком засідання конгресу стало прийняття рішення про «злуку з королівством Румунії Буковини, без умов і назавжди у своїх старих кордонах по Черемош, Колячин і Дністер» [3, с. 321]. Про це було повідомлено телеграмами Раду міністрів Румунії та італійський, великобританський та французький уряди. У телеграмах зазначалося, що «...населення Буковини, на підставі права на самовизначення, одногolosно прийняло рішення про злуку території Буковини з королівством Румунії» [11, с. 188].

Наступними кроками внутрідержавної легітимізації приєднання Буковини до королівської Румунії стало прийняття відповідних нормативних актів королем і парламентом. 19 грудня 1918 р. прийнято закон № 3344 про приєднання Буковини до Румунії, а 29 грудня 1919 р. новообраний румунський парламент прийняв закон про ратифікацію закону 1918 р. про приєднання Буковини до Румунії [6, с. 555].

Внутрішнє узаконення приєднання Буковини та інших територій до Румунії вимагало міжнародного визнання, на що й було спрямовано основні дипломатичні

зусилля. Першим кроком стала відмова Румунії від Бухарестського договору 9 листопада 1918 р., укладеного між нею й Антантою у серпні 1916 р. Розірвання зазначеного договору стало єдиним можливим кроком для Румунії втілити в життя свої плани щодо приєднання всієї території Буковини, бо цей договір обмежував права Румунії на буковинські землі лише до р. Прут. Досягнути своєї мети для Румунії було неважко, адже вона отримала після війни підтримку більшості держав-союзниць (Франції, Англії, США тощо). Міністр закордонних справ Великої Британії А. Бальфур пообіцяв повну підтримку Румунії на Паризькій мирній конференції з боку свого уряду. З такою ж декларацією 6 листопада 1918 р. на підтримку узаконення приєднання до Румунії нових територій виступили представники США [7, с. 56]. Така підтримка державами Антанти королівської Румунії пов'язана з визнанням її своєю союзницею та однією із найбільш постраждалих внаслідок війни країн.

Вирішення подібних конфліктних територіальних питань після закінчення Першої світової війни покладалося як одне із завдань на Паризьку мирну конференцію, яка розпочала свою роботу 18 січня 1919 р. Інтереси Румунії на мирній конференції представляли два делегати. Румунська делегація відразу почала інформаційно-агітаційну роботу для отримання міжнародної підтримки. Так, у Парижі 20 січня 1919 р. румунські делегати оприлюднили меморандум, у якому стверджувалося, що «...від Румунії 150 років тому виокремлено частину Молдавського краю і віддано Австрійській короні... в результаті дипломатичних комбінацій під назвою - Буковина...» [15, с. 23]. У меморандумі підкреслювалося також, що «австрійська адміністрація всіляко намагалася зменшити румунську частину населення, сприяючи заселенню українського елемента, який постійно прибував на ці землі, але становив меншість». Як підсумок, у меморандумі до Паризької мирної конференції румунські представники «просили міжнародного визнання приєднання всієї Буковини до Румунії, як етнічних румунських земель». Насправді, відомості, оприлюднені представниками румунської делегації у меморандумі, не відповідали дійсності, бо українців на Буковині було більше, ніж румунів. Про це свідчать висновки проведеного перепису населення Буковини у 1910 р. [3, с. 426].

Для розв'язання територіальних проблем, які стосувалися Румунії, 1 лютого 1919

р. на пленарному засіданні мирної конференції була створена спеціальна комісія з територіальних питань, яку очолив А. Тардьє - на той час редактор відділу зовнішньої політики французької газети «Le temps», відомий своїми прорумунськими настроями. Зазначена комісія неодноразово розглядала територіальні кордони Буковини, в межах яких вона мала бути приєднана до Румунії. До складу комісії входили представники США, Франції та Великобританії. Представники США не погоджувались повністю із вимогами Румунії щодо приєднання до неї території всієї Буковини, тому дебати комісії були дуже гострими, оскільки ці вимоги підтримували інші країни-члени комісії через своїх представників [7, с. 57]. Позиція США щодо Буковини на Паризькій мирній конференції була висловлена ще 21 січня 1919 р. у так званих двох книгах - Чорній та Червоній. Тут був визначений кордон Румунії та поділ Буковини за етнічним принципом (на дві зони - українську та румунську), залишаючи місто Чернівці під владою Румунії (кордон мав проходити на відстані однієї милі на північний захід від Чернівців). Вирішення у такому руслі даного питання викликало бурхливе обговорення у решти членів комісії, особливо у представників Румунії, які наполягали вирішити територіальні питання щодо Буковини відповідно до її вимог.

У зв'язку з неможливістю досягнення згоди між представниками комісії з питань, які стосувалися територіальних претензій Румунії, 5 березня 1919 р. було прийнято рішення передати питання про встановлення кордонів Буковини на вивчення спеціальній підкомісії. 6 квітня 1919 р. проведені нею дослідження були представлені комісією з питань делімітації кордонів (рапортом №1) на розгляд Верховної Ради. Було запропоновано провести делімітацію кордону за етнічним принципом, запропонованим раніше представниками США. Прийняття такого рішення було зумовлене, як справедливо тоді відзначили представники американців, тим фактом, що не можуть бути передані Румунії території, де мешкають 85000 українців та 300 румунів (на що в подальшому, на жаль, вони не звертали увагу) [14, с. 196].

Беручи до уваги аргументи румунської делегації, Комісія з питань делімітації кордонів Паризької мирної конференції прийняла рішення переглянути раніше схвалений проект делімітації кордонів на Буковині, що і було здійснено на засіданнях 22 та 23 липня 1919 р. Це викликало гострі дебати серед учасників

даної конференції, які тривали до 30 липня 1919 р., коли комісія з територіальних питань свої кінцеві положення щодо вирішення даного питання передала Верховній Раді (попередньо було вирішено задовольнити територіальні претензії Румунії щодо Буковини у зв'язку із тим, що у Польщі не було ніяких претензій до території, розташованої між річками Прут і Дністер) [4, с. 168]. Верховна Рада затвердила подане їй рішення.

Визнання території всієї Буковини за Румунією країнами Антанти було здійснено також за Тріанонським мирним договором від 4 червня 1920 р. із Угорщиною. Згідно із ст. 27 та ст. 45 даного договору за Румунією закріплювалася територія Трансільванії та Буковини [8, с. 188]. Угорщина за даним договором відмовилась від будь-яких претензій на території колишньої Австро-Угорської імперії.

Остаточне ж визнання та закріплення буковинських територій за Румунією відбулося за Севрським договором (його ще називають договором про кордони) від 10 серпня 1920 р. [12, с. 13]. Статтею 3-ю згаданого договору були визначені кордони Польщі, Румунії, Югославії та Чехо-Словаччини. Але під владою Польщі за даним договором опинились і деякі буковинські громади: Бабин, Лука, Прилипче, Звинячин і Хрещатик, на яких діяла тимчасова румунська адміністрація. Тому для остаточного вирішення питання про делімітацію кордонів між Румунією та Польщею було створено спеціальну міжурядову комісію з представників урядів даних держав. Остаточне вирішення питань кордону між Польщею та Румунією здійснено на п'ятому пленарному засіданні міжурядової комісії, на якому підписана румунсько-польська прикордонна конвенція (26 січня 1928 р.) [10, с. 255-270]. За цією конвенцією до Румунії перейшли вищезгадані п'ять громад, що остаточно закріпило й узаконило панування румунської влади на всій території Буковини [3, с. 323].

Отже, згаданими договорами передано суверенітет від одних держав над певними територіями до інших (або, як тоді говорили, закріплено відмову від суверенітету над колишніми окупованими територіями). Для набрання юридичної сили схвалені у 1918-1920 рр. міжнародні договори були ратифіковані румунською владою 26 вересня 1920 р. законом, який містив лише одну статтю [2]. В ній зазначалося, що Румунія зобов'язується виконувати укладений 10

вересня 1919 р. договір між Союзними та Асоційованими державами й Австрією
та договір про права національних меншин від 9 грудня 1919 р.

Під час Паризької мирної конференції дипломатичну боротьбу за Буковину вели й представники УНР і ЗУНР. Українська Національна Рада 28 жовтня 1918 р. у Львові розпочала потужну інформаційну боротьбу за Буковину. Так, пресове українське бюро видало брошуру «Буковина» французькою мовою, де описувався історичний розвиток даної території та національний склад населення, підкреслюючи та доводячи до відома міжнародного співтовариства, що це український край, який має право на самовизначення та приєднання до України. А зі створенням ЗУНР українську частину Буковини передбачалось прилучити до неї. Як зазначає буковинський дослідник В. Старик, «З точки зору державного права ЗУНР, яке ґрунтувалося на засадах маніфесту цісаря Карла I від 16 жовтня 1918 р., та доктрини президента США В. Вільсона про право націй Австро-Угорщини на самовизначення, всі території колишньої наддунайської монархії з переважно українським складом населення розглядалися як вічні і невідчужувані володіння західноукраїнської держави. Це повною мірою стосувалося і буковинської України, окупованої румунськими військами у листопаді-грудні 1918 року. Законодавчо належність української частини Буковини до ЗУНР була закріплена конституційними актами ЗУНР -Статутом Української Національної Ради як Конституанти всіх Українців Галичини, Буковини і Закарпаття та прокламацією української Конституанти про утворення української держави у складі Східної Галичини, Закарпаття та північно-західної Буковини з містами Чернівці, Сторожинець і Серет (обидва документи ухвалені 19 жовтня 1918 р.).

15 листопада 1918 р. уряд ЗУНР висловив протест до держав Антанти та нейтральних країн проти окупації Буковини румунськими військами. У даному протесті зазначалося, що «Українська Національна Рада як законна заступниця суверенності Західної Української Народної Республіки протестує отсим перед цілим світом проти порушення її нейтральности і територіяльної цілості королівським румунським військом, яке, всупереч праву самовизначення народів, вступило 9 падолиста 1918 р. на українські етнографічні частини бывшего австрійського коронного краю Буковини». [9, с. 133].

Особливо активно діяли президенти української делегації на Паризькій мирній конференції Г. Сидоренко та М. Тишкевич (з 22.08.1919) [16, с. 339].

Вони неодноразово зверталися до президента Паризької мирної конференції з посланнями (від 25 лютого, 18 березня 1919 р.) проти приєднання Буковини до Румунії, як такого, що суперечить принципам самовизначення народів. Г. Сидоренко нагадав Ж. Клемансо, що навіть угода 1916 р. між країнами Антанти та Румунії передбачала можливий кордон Румунії після війни по р. Прут, а не по р. Дністер. Також українська делегація у своєму зверненні до Паризької мирної конференції просила створити спеціальну «Міжсоюзну Комісію» для делімітації кордонів Буковини між Румунією та Україною, щонайменше по лінії Кирлибаба-Сторожинець-Чернівці-Хотин. Із такими проханнями у формі «Меморіалів» українська делегація зверталася і до президента США, наголошуючи в них на історичній належності Буковини до України із Вижницьким, Заставнівським і Кіцманським повітами повністю та частково Сторожинецьким, Серетським і Чернівецькими повітами. Але ці заходи були малорезультативними і мали тимчасовий ефект, зобов'язуючи Румунію лише гарантувати права національним меншинам.

Для з'ясування реальної ситуації Антанта відправляла на Буковину різні комісії. Діяльністю таких комісій, як видно із донесень місцевих префектів, румунська влада була серйозно стурбована, особливо об'єктивним ставленням до проблеми Буковини «високих гостей з Англії та Франції на чолі з генералом Грінлі» [1, арк. 1; 280]. Незважаючи на зібрані комісією матеріали, остаточне рішення щодо статусу Буковини залежало від політичної волі керівництва Паризької конференції, яка вже попередньо виказала свою прихильність, що свідчить про формальний характер діяльності даних комісій та необ'єктивність міжнародної спільноти [13, с. 94]. Надії українців повернути Буковинські землі до України остаточно були втрачені і з відкликанням 26 грудня 1919 р. місії УНР на Паризькій мирній конференції, а в подальшому із виїздом уряду України до еміграції.

Отже, після завершення Першої світової війни королівська Румунія за підтримки країн Антанти на Паризькій мирній конференції узаконила анексію території всієї Буковини всупереч праву української частини населення Буковини на самовизначення. А що стосується України, то міжнародні події та внутрішня політична нестабільність не дали їй можливості протистояти анексії

українських територій Румунією.

Список використаних джерел:

1. Ф. 12, оп. 1, спр. 79. Донесение префектуры Кицманского уезда о деятельности украинских националистов после захвата Буковины румынскими войсками 1920 г., арк. 2.
2. Lege penygu ratificarea si executarea tractatului de pace cu Austria // Monitorul Oficial. - 1920. – 26 sept. (№ 140).
3. Буковина, її минуле і сучасне / (під. ред. Д. Квітковського, Т. Бринза на, А. Жуковського). – Париж; Філадельфія; Дітройт; Зелена Буковина, 1956. – 965 с.
4. Гакман С. Проблема Буковини на Паризькій мирній конференції 1919-1920рр. / С. Гакман // Питання історії нового та новітнього часу: зб. наук. ст. – Чернівці, 2000. – Вип.. ?. – С. 163-173.
5. Гураль П. Ф. Територіальна громада в Ккраїні: історико-правове дослідження / П. Ф. Гураль. – Львів: ЛьвДУВС, Край, 2008. – 468 с.
6. История Румынии: (в 2 т.). – М. : Наука, 1971. – Т. 2 (1918 – 1970).- 742 с.
7. Карпенко О. Окупація Північної Буковини боярською Румунією і боротьба трудящих мас проти окупаційного режиму (1918-1919 рр.)/ О. Карпенко // Укр.. іст. журн. – 1966. - № 10. – С. 56-62.
8. Піддубний І. Питання Буковини та Бессарабії на Паризькій мирній конференції та українсько-румунські стосунки / І. Піддубний // Питання історії України: зб. наук. ст. – Чернівці, 2002. – Т. 5. – С. 182-192.
9. Старик В. П. Від Сараєва до Парижа: Буковинський Interregnum 1914-1921 / В. П. Старик . – Чернівці: Прут, 2009. – Ч. 2: Між націоналізмом і толерантністю. – 184 с.
10. Anghel F. Despre o problema aproape necunoscuta: frontiera romano-polona in perioada interbelica, 1919 – 1939/ F. Anghel // Revista istorica. – 1997. – Т. 8, № ¾. – 3. 255-270.
11. Arima V. Cartea neamului (Marea Unire din 1918, documente istorice) / V. Arima, L. Ardeleanu, C. Botoran. – Bucuresti: Editura Globus, 1993. – 280 p.

12. Campus E. Mica Intelegere / E. Campus. - Bucuresti: Editura politica, 1968. – 268 p.
13. Economu R. Unirea Bucovinei 1918 / R. Economu. - Bucuresti: Editura fundatiei culturale Romane, 1994. – 196 p.
14. Hrenciuc D. Provocarile vecinatatii: ucrainenii bucovineni in regatul Romaniei Mari (1918 – 1940). Contributiuni / D. Hrenciuc. – Iasi: TIPO MOLDOVA, 2010/ - 399 p.
15. Tratat de pace (Saint Germainen-Laye 10 septembrie 1919). – Bucuresti: Imprimeria Statului, 1920. – 101 p.
16. Підкова І. Довідник з історії України: в 3 т. / І. Підкова, Р. Шуст. – К.: Генеза, 1993. – Т. 1. – 240 с.; Т 2. – К., 1995. – 436 с.

Присташ Л. Т. «Юридичне оформлення анексії Буковини Румунією».

Наукова стаття присвячена історико-правовому аналізу нормативних актів, якими юридично оформлено анексію Буковини Румунією.

Присташ Л. Т. «Юридическое оформление аннексии Буковины Румынией»

Научная статья посвящена историко-правовому анализу нормативных актов, которыми юридически оформлено аннексию Буковины Румынией.